

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОГО ПРЕДСТАВНИКА ЄС ІЗ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Комплексна правова природа посади Верховного представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики, запровадженої Лісабонським договором 2007 р., зумовила особливості процедури призначення, місце та роль в інституційній системі ЄС, а також обсяг його компетенції. На діяльності Верховного представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики водночас позначаються комунітарна та міжурядова форми співробітництва, колегіальний характер Європейської Комісії, у складі якої він є одним з її віце-президентів. Верховний представник ЄС із закордонних справ та безпекової політики не лише координує зовнішню діяльність Об'єднання, а й є посередником між комунітарними та міжурядовими елементами організаційно-правового механізму ЄС. Його правова позиція позначається на процесі інституціалізації та комунітаризації ЄС, зокрема у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики.

Ключові слова: Європейський Союз, Верховний представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики, Спільна зовнішня і безпекова політика, Лісабонський договір, зовнішня діяльність ЄС.

Давиденко А.І. Правовой статус Верховного представителя ЕС по иностранным делам и политике безопасности

Комплексная правовая природа поста Верховного представителя ЕС по иностранным делам и политике безопасности, введенного Лиссабонским договором 2007 г., обусловила особенности процедуры назначения, место и роль в институционной системе ЕС, а также объем его компетенции. На деятельности Верховного представителя ЕС по иностранным делам и политике безопасности отражается комунітарна та міжурядовая форма сотрудничества, коллегиальный характер Европейской Комиссии, в составе которой он является одним из вице-председателей. Верховный представитель ЕС по иностранным делам и политике безопасности не только координирует внешнюю деятельность Объединения, но и является посредником между комунітарными и міжурядовыми элементами организационно-правового механизма ЕС. Его правовая позиция отражается на процессе институционализации и комунітаризации ЕС, в частности в сфере Общей внешней политики и политики безопасности.

Ключевые слова: Европейский Союз, Верховный представитель ЕС по иностранным делам и политике безопасности, Лиссабонский договор, внешнеполитическая деятельность ЕС.

Davydenko Oleksandr. Legal Status of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy

Comprehensive legal nature of the post of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, introduced by the Treaty of Lisbon, determined the peculiarities of his/her appointment procedure, position and role within the EU's institutional system, as well as his/her scope of competence. The functioning of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy is affected simultaneously by the communitarian and intergovernmental forms of cooperation, collegial nature of the European Commission, as he/she is one of its vice-president. The High Representative of the Union for

Foreign Affairs and Security Policy not only coordinates the EU's external action, but also is an intermediary between communitarian and intergovernmental element of the EU's legal and institutional mechanism. His/her legal vision will influence the process of the EU's further institutionalisation and communitarisation, namely in the field of Common Foreign and Security Policy.

Key words: *European Union, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, Lisbon Treaty, EU external action.*

Договір про ЄС, підписаний у м. Маастрихт (Нідерланди) 7 лютого 1992 р., запровадив Спільну зовнішню та безпекову політику (далі – СЗБП, англ. Common Foreign and Security Policy) та поклав на головуючу в Раді ЄС державу-члена відповідальність за її формування та реалізацію і здійснення представництва ЄС на міжнародній арені. Однак невдовзі виявилось, що почергове головування у Раді ЄС упродовж шести місяців не здатне забезпечити належну послідовність зовнішньої політики ЄС, адже кожна держава-член прагнула використати головування для досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Спробою усунення цього недоліку стало запровадження так званої «трійки» ЄС, яка поєднувала головуючу в даний момент державу-члена, а також державу, що передувала їй, та наступну головуючу державу в Раді ЄС, що теж не сприяло вирішенню окресленої проблеми. Амстердамський договір 1997 р. наділив Генерального секретаря Ради ЄС функціями Верховного представника із спільної зовнішньої та безпекової політики (далі – Верховний представник ЄС зі СЗБП) та зобов'язав його допомагати головуючій державі-члену під час виконання нею функцій, визначених установчими договорами. Проте ця інновація не вирішила проблеми неузгодженості між тодішніми опорами ЄС, що виникла в результаті піларної структури ЄС, визначеної Маастрихтським договором 1992 р. Піларна структура ЄС спричинила штучний розподіл між СЗБП як другою опорою та іншими, здебільшого економічними, «аспектами зовнішньої політики», які належали до першої опори ЄС¹.

Під час переговорів щодо укладення Лісабонського договору 2007 р. було визначено три основні цілі, досягнення яких сприятиме посиленню ролі Верховного представника ЄС зі СЗБП: посилення його незалежності від Ради ЄС та головуючої держави-члена; підвищення авторитету цієї посади та особи, яка її обіймає, на міжнародній арені; усунення фрагментованості, властивої зовнішній діяльності ЄС, та формування єдиної узгодженої системи зовнішнього представництва ЄС. На думку більшості юристів-міжнародників, які займалися розробкою тематики СЗБП, запровадження посади міністра закордонних справ ЄС було головним досягненням Договору про встановлення Конституції для Європи (далі – ДВКЄ)². Відтак, важливою та позитивною рисою Лісабонського договору 2007 р. є збереження напрацювань ДВКЄ у майже незмінному вигляді.

У вітчизняній науці міжнародного права та європейського права фактично відсутні спеціальні дослідження правового статусу Верховного представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики (далі – Верховний представник ЄС із СЗБП), які можуть сприяти розумінню інституційної архітектури зовнішньої діяльності ЄС, запровадженої Лісабонським договором 2007 р., та з'ясуванню змісту інтеграційних процесів ЄС у політичній сфері. Окремі аспекти правового статусу Верховного представника ЄС із СЗБП досліджувалися в працях таких вітчизняних та іноземних науковців, як М. Микієвич, В. Муравйов, Л. Фалалєєва, Л. Ентін, Ж.-К. Пірі, А. Дешвуд, М. Шмід, К. Кадду, Д. Коппенс, С. Ванхунакер, Н. Реслоу, П. Качинський, К. Бретхертон та ін.

Лісабонський договір 2007 р. запровадив посаду Верховного представника ЄС із ЗСБП, яка поєднує колишню посаду Верховного представника із СЗБП та Єврокомісара із зовнішніх відносин. Нова посада Верховного представника ЄС із ЗСБП виконує функцію «посередника» між інституціями ЄС та різними вимірами зовнішніх відносин ЄС³. Подвійний характер посади Верховного представника ЄС із ЗСБП віддзеркалює поєднання наднаціональних та міжурядових компонентів у самому ЄС, а також поєднує в одній особі інтереси інституцій ЄС та його держав-членів⁴. Крім того, Верховний представник ЄС із ЗСБП зобов'язаний головувати на засіданнях Ради ЄС із закордонних справ, як це раніше робила головуюча держава-член⁵. Як голова Ради ЄС із закордонних справ він відповідає за досягнення консенсусу між різними політичними інтересами держав-членів, Європейської Комісії (далі – Єврокомісія) та інших інституцій ЄС. Верховний представник ЄС із ЗСБП має запобігати виникненню конфліктів між інституціями ЄС, що постійно виникають у сфері СЗБП. По-перше, зовнішні аспекти політик, що належали до колишньої «першої опори» породжували інституційний конфлікт між Єврокомісією та Радою ЄС, оскільки для зовнішньої політики колишньої «першої опори» традиційним був акцент на економічну складову, тоді як СЗБП завжди мала чітке політичне спрямування. Такий розподіл пріоритетів провокував конфлікти між Єврокомісією та державами-членами, які залишалися ключовими гравцями у сфері СЗБП.

Суттєвою новелою Лісабонського договору 2007 р. є структурне підпорядкування посади Верховного представника ЄС із ЗСБП, який став одним із віце-президентів Єврокомісії. Принагідно зауважимо, що до набуття чинності Лісабонським договором 2007 р. Верховний представник ЄС із СЗБП одночасно обіймав посаду Генерального секретаря Ради ЄС та, відповідно, знаходився у підпорядкуванні цієї інституції. Однак легітимність Верховного представника ЄС із ЗСБП залишається більш тісно пов'язаною з Радою ЄС, ніж з Єврокомісією⁶. Лісабонський договір 2007 р. звільнив Верховного представника ЄС із ЗСБП від виконання обов'язків Генерального секретаря Ради ЄС, перетворивши цю посаду на суто адміністративну⁷. Окреслені спрощення організаційно-правового механізму ЄС у сфері СЗБП не позначились на процедурах та методах прийняття рішень і наступної їх реалізації. У сфері СЗБП і надалі превалюватимуть міжурядові форми співробітництва, хоча створення Європейської служби зовнішньої діяльності (далі – ЄСЗД, англ. European External Action Service) засвідчило появу передумов до посилення наднаціональності у сфері зовнішньої діяльності ЄС.

В англомовній літературі при аналізі організаційно-правового статусу Верховного представника ЄС із ЗСБП часто використовується термін «hat» як синонімічний терміну «посада». Варто зазначити, що кожна «посада» в даному контексті уособлює цілий комплекс різноманітних функцій та повноважень. Посада Верховного представника ЄС із ЗСБП характеризується у наукових джерелах як «така, що має подвійну роль» (double-hatted), коли йдеться про концепцію, відповідно до якої названа посада поєднує колишні посади Верховного представника ЄС із СЗБП та Генерального секретаря Ради ЄС з посадою Єврокомісара із зовнішніх зносин⁸; чи «така, що має потрійну роль» (triple-hatted), коли враховується також те, що він є головою Ради ЄС із закордонних справ⁹.

Комплексна організаційно-правова природа Верховного представника ЄС із ЗСБП суттєво вплинула на процедуру його призначення, місце в інституційній системі та обсяг компетенції. Верховний представник ЄС із ЗСБП призначається

Європейською Радою кваліфікованою більшістю голосів за погодженням із Президентом Єврокомісії та згодою Європейського Парламенту (далі – Європарламент) і діє відповідно до мандату Ради ЄС, відповідаючи за гармонізацію та координацію зовнішньої діяльності ЄС між Єврокомісією та Радою ЄС. Верховний представник ЄС із ЗСБП є відповідальним одразу перед трьома інституціями – Єврокомісією, Радою ЄС та Європарламентом. Відповідно до положень Договору про ЄС, Президент Єврокомісії може вимагати відкликання Верховного представника ЄС із ЗСБП навіть без згоди на це інших єврокомісарів. Європарламент може оголосити вотум недовіри Єврокомісії, що матиме наслідком відставку і Верховного представника ЄС із ЗСБП, який водночас зберігатиме свою посаду у Раді ЄС до призначення нового складу Єврокомісії. Верховного представника ЄС із ЗСБП як члена Єврокомісії може бути звільнено в порядку ст. 247 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС). Вказана стаття передбачає можливість звільнення Судом ЄС, за поданням Ради ЄС чи Єврокомісії, будь-якого члена Єврокомісії, якщо він перестав відповідати вимогам, необхідним для виконання його обов'язків чи його було визнано винним у вчиненні серйозного проступку.

Верховний представник ЄС із ЗСБП здійснює СЗБП та СБОП шляхом подання пропозицій Європейській Раді чи Раді ЄС та виконання рішень, ухвалених Радою ЄС. У сфері СЗБП Верховний представник ЄС із ЗСБП може звертатися з будь-якими запитами до Ради ЄС та подавати ініціативи і пропозиції самостійно чи за підтримки Єврокомісії. Право ініціативи є надзвичайно важливим, оскільки воно дає можливість здійснювати вагомий вплив на формування порядку денного СЗБП, визначення пріоритетів та досягнення компромісу. Варто зауважити, що Верховний представник ЄС із ЗСБП має право законодавчої ініціативи в силу займаної посади, що належать суто до сфери СЗБП, водночас Верховний представник ЄС із ЗСБП як віце-президент Єврокомісії вправі ініціювати прийняття правових актів незаконодавчого характеру із зовнішньополітичних питань, що входять до компетенції Єврокомісії¹⁰. В економічній сфері зовнішньої діяльності ЄС, зокрема у разі застосування санкцій до третіх країн, Рада ЄС приймає рішення кваліфікованою більшістю голосів за спільною пропозицією Верховного представника ЄС із ЗСБП та Єврокомісії. При реалізації СЗБП, відповідно до ст. 26 ДЄС, Верховний представник ЄС із ЗСБП відповідає за забезпечення єдності, послідовності та ефективності зовнішньої діяльності ЄС.

Верховний представник ЄС із ЗСБП здійснює політичний діалог з третіми країнами на міністерському рівні та веде переговори від імені ЄС щодо укладення міжнародних угод, які цілком чи здебільшого належать до сфери СЗБП. Прикметно, що відповідно до положень Лісабонського договору 2007 р. представництво ЄС з питань СЗБП на рівні глав держав/урядів має здійснювати Президент Європейської Ради. Новелою Лісабонського договору 2007 р. є те, що Верховний представник ЄС із ЗСБП може самостійно взаємодіяти з третіми країнами не лише у сфері СЗБП, а й з питань зовнішніх відносин, що належать до компетенції Єврокомісії¹¹. Відтак, здійснення діалогу з третіми країнами, ведення переговорів щодо укладення міжнародних угод та право законодавчої ініціативи може реалізовуватися Верховним представником ЄС із ЗСБП як у якості власне Верховного представника ЄС із ЗСБП, так і в якості віце-президента Єврокомісії, а ЄСЗД має допомагати йому незалежно від того, в якій якості він виступає. При укладенні міжнародних угод, що виключно або здебільшого належать до сфери СЗБП,

Верховний представник ЄС із ЗСБП подає свої рекомендації до Ради ЄС, яка у своєму рішенні санкціонує започаткування переговорів та призначає представника ЄС для ведення переговорів або визначає голову переговорної групи ЄС.

Верховний представник ЄС із ЗСБП разом із Єврокомісією відповідають за здійснення відносин ЄС з міжнародними організаціями, такими як ООН та її спеціалізовані установи, Рада Європи, ОБСЄ та ОЕСР. Якщо ЄС визначить свою позицію з окремих питань, що включені до порядку денного Ради Безпеки ООН, держави-члени ЄС, які входять до неї, мають клопотати про запрошення Верховного представника ЄС із ЗСБП для представлення позиції інтеграційного об'єднання.

Верховний представник ЄС із ЗСБП, діючи від імені Ради ЄС та у постійному зв'язку з Комітетом з політики та безпеки, забезпечує координацію цивільних та військових аспектів завдань СБОП, зокрема спільних операцій із роззброєння, гуманітарних та рятувальних операцій, запобігання конфліктам та підтримання миру, здійснення миротворчості та постконфліктної стабілізації, боротьби з тероризмом. Він може скликати надзвичайні засідання Ради ЄС у випадках, що вимагають негайних рішень. Керуючись спеціальним запитом Європейської Ради, Верховний представник ЄС із ЗСБП може запропонувати, аби рішення було прийнято Радою ЄС кваліфікованою більшістю голосів. Верховний представник ЄС із ЗСБП може, зрештою, запропонувати Раді ЄС призначити спеціального представника, який виконуватиме свій мандат під його керівництвом. Відповідно до ст. 33 ДЄС Верховний представник ЄС із ЗСБП здійснює загальне керівництво спеціальними представниками ЄС з окремих політичних питань. Він зобов'язаний регулярно консультувати Європарламент з основних аспектів СЗБП та СБОП, інформувати про розвиток цих політик та виконувати роль основної контактної особи з питань СЗБП для Європарламенту. Двічі на рік Європарламент проводить дебати з питань втілення СЗБП та СБОП, може звертатися із запитаннями й давати рекомендації Раді ЄС та Верховному представнику ЄС із ЗСБП. Запропоновані нововведення, роль і досвід Європарламенту та національних парламентів держав-членів дає можливість розширення парламентського нагляду за розвитком зовнішньої політики ЄС та її оборонними і безпековими складовими¹².

Як віце-президент Єврокомісії, Верховний представник ЄС із ЗСБП має виконувати координуючу функцію між єврокомісарами, відповідальними за різні аспекти зовнішньої діяльності ЄС, однак Лісабонський договір 2007 р. не наділяє його процесуальними прерогативами, здатними полегшити це завдання. Отже, на практиці забезпечуватимуть узгодженість зовнішньої діяльності ЄС Президент Єврокомісії та Колегія єврокомісарів у цілому¹³. Діючи як віце-президент Єврокомісії Верховний представник ЄС із ЗСБП має дотримуватися її процедурних правил. Варто зазначити, що внаслідок наділення в рамках Єврокомісії Верховного представника ЄС із ЗСБП повноваженнями з координації зовнішньої діяльності ЄС, він матиме певний вплив на інших членів Єврокомісії, які опікуються політиками, що мають зовнішні складові. Британський вчений, професор А. Дешвуд зазначає, що для особи, яка першою обійматиме посаду Верховного представника ЄС із ЗСБП важливим буде встановити контроль над усіма сферами зовнішньої діяльності ЄС та відмежуватися від «негнучких» інтересів інституцій, що дозволить вирішувати питання розмежування компетенцій у прагматичний спосіб¹⁴.

Нова інституційна архітектура зовнішньої діяльності ЄС призвела до появи

нової «трійки», яка поєднує Верховного представника ЄС із СЗБП, Президента Європейської Ради, який не має чітко сформульованих повноважень, та Президента Єврокомісії¹⁵. Отже, здатність забезпечити узгоджене, послідовне та ефективне зовнішнє представництво ЄС цілком залежатиме від особистих відносин між особами, які обійматимуть ці посади.

Зважаючи на те, що Верховний представник ЄС із СЗБП фактично об'єднав посади, які за Ніщцьким договором 2001 р. обіймалися трьома різними особами, очевидним є надзвичайно широке коло функцій Верховного представника ЄС із СЗБП. Більше того, природа посади міністра закордонних справ, покладена в основу посади Верховного представника ЄС із СЗБП, вимагає здійснення великої кількості закордонних візитів та участі у роботі різноманітних міжнародних форумів¹⁶. Окреслені аспекти призвели до того, що багато науковців почали оцінювати посаду Верховного представника ЄС із СЗБП як неможливу щодо практичної реалізації його функцій¹⁷. Як наслідок, було рекомендовано створення системи заступництва, щоб дозволити делегування певних обов'язків та гарантувати ефективне виконання завдань, покладених на особу, що обійматиме цю посаду¹⁸. Лісабонський договір 2007 р., однак, не передбачає запровадження посад заступників Верховного представника ЄС із СЗБП, що може мати негативний вплив на функціонування всього організаційного механізму ЄС¹⁹. Нині це є очевидним, оскільки Кетрін Ештон під час першого року своєї роботи піддавалася критиці за те, що не була присутньою на деяких важливих зустрічах, а також нерегулярно відвідувала щотижневі засідання Колегії Єврокомісії²⁰.

Верховному представнику ЄС із СЗБП також доводиться стикатися з тим, що його діяльність у Єврокомісії зазнає значного впливу комунітарної форми співробітництва та колегіального характеру цієї інституції. Водночас через зв'язок Верховного представника ЄС із СЗБП з Радою ЄС та Єворадою на його діяльності позначається міжурядова форма співробітництва, що практикується в рамках зазначених інституцій. Отже, Верховному представнику ЄС із СЗБП доводиться координувати не лише зовнішню діяльність ЄС, а й бути посередником між комунітарними та міжурядовими елементами організаційно-правового механізму ЄС у сфері СЗБП.

1. *Bretherton C.* The European Union as a global actor / C. Bretherton, J. Vogler. – 2nd ed. – London: Routledge, 2006. – P. 168. 2. *Keukeleire S.* The Foreign Policy of the European Union / Stephan Keukeleire, Jennifer MacNaughtan – London: Palgrave Macmillan, 2008. – P. 172-185; O'Neill M. The Struggle for the European Constitution: A past and future history / Michael O'Neill. – Routledge, 2009. – P. 348-353. 3. *Vanhoonacker S., Reslow N.* The European External Action Service: Living Forward by Understanding Backwards // European Foreign Affairs Review. – vol. 15, no. 1, 2010. – P. 2. 4. *Ingolf Pernice.* The Treaty of Lisbon: Multilevel constitutionalism in action // Columbia Journal of European Law. – Vol. 15, No. 3, 2008. – P. 398. 5. *Piris J.-C.* The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis. With foreword by Angela Merkel / Jean-Claude Piris, Angela Merkel. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – P. 244. 6. *Kaddous C.* Role and position of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy under the Lisbon Treaty // The Lisbon Treaty: EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty / Ed. by S. Griller, J. Ziller. – Wien, N.Y.: Springer, 2008. – P. 220. 7. *Broin P., Kaczyński P.M.* The Treaty of Lisbon: A Second Look at the Institutional Innovations. – Brussels: CEPS, EGMONT, EPC, 2010. – P.143. 8. *Wouters J., Coppens D., De Meester B.* The European Union's External Relations after the Lisbon Treaty // EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty? / Ed. by S. Griller, J. Ziller. – Wien, N.Y.: Springer, 2008. – P. 151. 9. *De Rydt J.* A minister for a European Foreign Policy // Policy Papers, RSCAS. – No. 05/03, 2005. – P. 15. 10. *Broin P., Kaczyński P.M.* Op. cit. – P. 30; *De*

Ruyt, J. Op. cit. – P. 15. **11.** De Ruyt J. Ibid. **12.** Quille G. The Lisbon Treaty and its Implications for CFSP/ESDP, Briefing Paper / G. Quille. – Brussels: Directorate-General for External Policies of the Union, Directorate B, Policy Department. – September 2009. – P. 10. **13.** Schmid M. The Deputisation of the High Representative/Vice-President of the Commission: Making the Impossible Job Work // EU Diplomacy Papers. – No. 2/2012. – P. 9. **14.** Dashwood A. Article 47 TEU and the relationship between first and second pillar competences // Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape / Ed. by A. Dashwood, M. Maresceau. – Cambridge University Press, 2008. – P. 103. **15.** Фалалєєва Л. Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу / Л. Фалалєєва, Л. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2012. – С. 84. **16.** Piris J.-C. Op. cit. – P. 248. **17.** Wouters J., Coppens D., De Meester B. Op. cit. – P. 155; Broin P., Kaczyski P.M. Op. cit. – P. 143. **18.** Broin P., Kaczyski P.M. Op. cit. – P. 143-144. **19.** Piris J.-C. Op. cit. – P. 249. **20.** Schmid M. Op. cit. – P. 5.

УДК 343.326:316.485.26:341 (045)

I. М. ГРОМІВЧУК

ТЕРОРИСТИЧНА ЗАГРОЗА ЯК ПІДСТАВА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На основі аналізу загальних міжнародно-правових засад обмеження прав та свобод людини показано, наскільки терористична загроза може бути підставою для такого обмеження.

Ключові слова: обмеження прав людини, терористична загроза.

Громівчук І. М. Террористическая угроза как основание ограничения прав и свобод человека в современном международном праве

На основании анализа общих международно-правовых начал ограничения прав и свобод человека показано, насколько террористическая угроза может быть основанием такого ограничения.

Ключевые слова: ограничение прав человека, террористическая угроза.

Hromivchuk Ivanna. Terrorist threat as a ground for restriction of human rights and freedoms in modern international law

On the basis of analysis of general international legal principles of human rights and freedoms' restriction it is showed, to what extend terrorist threat can serve as a ground for such a restriction.

Key words: human rights restriction, terrorist threat.

У сучасному міжнародному праві одним з основоположних принципів міжнародного права визнано принцип поваги прав людини, згідно з яким держави зобов'язані поважати права людини і основні свободи для всіх без розрізнення раси, статі, мови чи релігії, а також заохочувати ефективне здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних або культурних прав та свобод, які випливають із гідності.

В умовах сучасності справжнім випробуванням ідеї прав людини, загрозою

© ГРОМІВЧУК Іванна Михайлівна – аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету